

3 Dobře rozložený polynom – hnojivo algebry

Řešení

Verze ze dne 4. března 2025

Cíle cvičení: Tentokrát se podíváme na otázku dělitelnosti, algoritmus dělení a proces rozkládání v okruzích polynomů. Všimneme si, že dělení se zbytkem celých čísel a reálných polynomů funguje obdobně také v obecných okruzích polynomů, a nad některými tělesy se polynomy naučíme rozkládat na součin dále nerozložitelných polynomů. Rovněž nám již známý výpočet největšího společného dělitele úspěšně aplikujeme na polynomy.

Úlohy, které bychom určitě měli umět řešit:

Úloha 3.1. Dělte se zbytkem polynomy

- (a) $x^4 + 3x^3 + 4x^2 + x + 3$ a $x^2 + 2$ v $\mathbb{Z}[x]$,
- (b) $x^4 + 3x^3 + 4x^2 + x + 3$ a $x^2 + 2$ v $\mathbb{Z}_5[x]$,
- (c) $x^{10} + x^9 + x^7 + x^5 + x^3 + x^2 + x$ a $x + 1$ v $\mathbb{Z}_2[x]$,
- (d) $x^n - 1$ a $x^m - 1$ v oboru $\mathbb{Z}[x]$,
- (e) $xy^2 + y$ a $x + y$ v oborech $(\mathbb{Z}[x])[y]$ a $(\mathbb{Z}[y])[x]$.

Řešení. (a) Postupujeme standardně algoritmem dělení se zbytkem:

$$\begin{array}{r} x^4 + 3x^3 + 4x^2 + x + 3 : x^2 + 2 = x^2 + 3x + 2 \\ -x^4 - 2x^2   \\ \hline = 3x^3 + 2x^2 + x + 3 \\ -3x^3 - 6x \\ \hline = 2x^2 - 5x + 3 \\ -2x^2 - 4 \\ \hline = -5x - 1 \end{array}$$

Spočítali jsme, že $x^4 + 3x^3 + 4x^2 + x + 3 = (x^2 + 3x + 2)(x^2 + 2) - (5x + 1)$ v $\mathbb{Z}[x]$,

(b) V oboru v $\mathbb{Z}_5[x]$ stačí předchozí výsledek upravit modulo 5, proto dostaneme

$$x^4 + 3x^3 + 4x^2 + x + 3 = (x^2 + 3x + 2)(x^2 + 2) + 4.$$

(c) Stejným postupem jako v (a) ovšem s počítáním modulo 2 snadno spočteme, že

$$x^{10} + x^9 + x^7 + x^5 + x^3 + x^2 + x = (x^9 + x^6 + x^5 + x^2 + 1)(x + 1) + 1.$$

(d) Nejprve vydělíme se zbytkem $n = qm + r$ v $\mathbb{N}$, kde $0 \leq r < m$, a poté nahlédneme (třeba pomocí dělení se zbytkem polynomů), že

$$x^{qm} - 1 = (x^m - 1) \sum_{i=0}^{q-1} x^{im},$$

tedy

$$x^n - x^r = x^r (x^m - 1) \sum_{i=0}^{q-1} x^{im},$$

a proto

$$x^n - 1 = x^r(x^m - 1) \sum_{i=0}^{q-1} x^{im} + x^r - 1.$$

Tedy dostáváme podíl $x^r \sum_{i=0}^{q-1} x^{im} = \sum_{i=0}^{q-1} x^{im+r}$ a zbytek $x^r - 1$.

(e) Nejprve provedeme dělení v oboru $(\mathbb{Z}[x])[y]$, tedy chápeme uvedené polynomy jako s neznámou y a koeficienty v $\mathbb{Z}[x]$. Máme tedy

$$\begin{array}{r} xy^2 \quad +y \quad +0 \\ -xy^2 \quad -x^2y \\ \hline = (1-x^2)y \quad +0 \\ \quad -(1-x^2)y \quad -(x-x^3) \\ \hline = \quad \quad \quad x^3 - x \end{array} : y + x = xy + (1 - x^2).$$

Nyní provedeme dělení v oboru $(\mathbb{Z}[y])[x]$:

$$\begin{array}{r} y^2x \quad +y \\ -y^2x \quad -y^3 \\ \hline = y - y^3 \end{array} : y + x = y^2.$$

Úloha 3.2. Dokažte pomocí 3.1(d), že $x^m - 1 \mid x^n - 1$ v $\mathbb{Z}[x]$ právě tehdy, když $m \mid n$.

Řešení. Vidíme, že $x^m - 1 \mid x^n - 1$, právě když $x^r - 1 = 0$, což nastává právě tehdy, když $r = 0$, což je ekvivalentní podmínce $m \mid n$.

Úloha 3.3. Spočítejte v oborech $\mathbb{C}[x]$, $\mathbb{R}[x]$, $\mathbb{Q}[x]$, $\mathbb{Z}_3[x]$ a $\mathbb{Z}_5[x]$ ireducibilní rozklady polynomů (a) $x^3 - 2$, (b) $x^4 - x^2 - 2$.

Řešení. V $\mathbb{C}[x]$ se všechny polynomy rozkládají na kořenové činitele, které v našem případě snadno spočítáme:

$$x^3 - 2 = \prod_{j=0}^2 (x - e^{2\pi i j/3} \sqrt[3]{2}) = (x - \sqrt[3]{2}) \left(x + \frac{1}{\sqrt[3]{4}} + \frac{\sqrt{3}}{\sqrt[3]{4}} i \right) \left(x + \frac{1}{\sqrt[3]{4}} - \frac{\sqrt{3}}{\sqrt[3]{4}} i \right)$$

$$x^4 - x^2 - 2 = (x + i)(x - i)(x + \sqrt{2})(x - \sqrt{2}).$$

V oboru $\mathbb{R}[x]$ sloučíme ryze komplexní kořeny polynomů do ireducibilního faktoru stupně 2:

$$x^3 - 2 = (x - \sqrt[3]{2})(x^2 + \sqrt[3]{2}x + \sqrt[3]{4}), \quad x^4 - x^2 - 2 = (x^2 + 1)(x + \sqrt{2})(x - \sqrt{2}).$$

V oboru $\mathbb{Q}[x]$ se musíme pomocí součinu zbavit faktorů z $\mathbb{R}[x]$ obsahující iracionální koeficienty, to znamená, že $x^3 - 2$ je ireducibilní (také si můžeme ekvivalentně uvědomit, že nemá žádné racionální kořeny a jeho stupeň je ≤ 3) a $x^4 - x^2 - 2 = (x^2 + 1)(x^2 - 2)$.

Nyní se podíváme na rozklady nad konečnými tělesy. Nejprve upravíme polynom $x^3 - 2$ i rozklad $x^4 - x^2 - 2 = (x^2 + 1)(x^2 - 2)$ modulo prvočíslo 3 a 5, a protože jsou všechny uvažované faktory stupně nejvýše 3, stačí z nich vytknout kořenové činitele. Tedy

$$x^3 - 2 = x^3 + 1 = (x + 1)^3, \quad x^4 - x^2 - 2 = (x^2 + 1)(x^2 + 1) = (x^2 + 1)^2 \in \mathbb{Z}_3[x],$$

$$x^3 - 2 = x^3 + 3 = (x + 2)(x^2 + 3x + 4), \quad x^4 - x^2 - 2 = (x^2 + 1)(x^2 + 3) = (x + 2)(x + 3)(x^2 + 3) \in \mathbb{Z}_5[x].$$

V oboru $\mathbb{Z}_3[x]$ je polynom $x^2 + 1$ nerozložitelný, jelikož je to kvadratický polynom bez kořene v $\mathbb{Z}_3$, a analogicky se také zdůvodní ireducibilita $x^2 + 3 \in \mathbb{Z}_5[x]$.

Úloha 3.4. Dokažte, že všechny ireducibilní polynomy v $\mathbb{R}[x]$ mají stupeň ≤ 2 .

Řešení. Nechť $f \in \mathbb{R}[x]$ je stupně aspoň 1. Pokud je f lichého stupně, víme, že má reálný kořen α , proto $(x - \alpha) \mid f$ v oboru $\mathbb{R}[x]$ a f je v $\mathbb{R}[x]$ ireducibilní, právě když $\deg(f) = 1$. Je-li f sudého stupně, pak sice reálný kořen mít nemusí, ale pokud má komplexní kořen $\alpha \in \mathbb{C} \setminus \mathbb{R}$, pak má za kořen i $\bar{\alpha}$. Označme $s = (x - \alpha)(x - \bar{\alpha}) \mid f$; pak z $(x - \alpha) \mid f$ a $(x - \bar{\alpha}) \mid f$ máme $s \mid f$ v $\mathbb{C}[x]$, zároveň ovšem $s = x^2 + 2\operatorname{Re}(\alpha)x + |\alpha|^2 \in \mathbb{R}[x]$, takže také $f/s \in \mathbb{R}[x]$. Je-li tedy f ireducibilní, musí v tomto případě mít stupeň 2.

Úloha 3.5. Najděte všechny ireducibilní polynomy nad $\mathbb{Z}_2$ stupně nejvýše 3.

Řešení. Nulové ani konstantní polynomy nad tělesem z definice nejsou ireducibilní. Protože je polynom kladného stupně nad tělesem ireducibilní, právě když ho nelze napsat jako součin dvou polynomů kladného stupně, a protože víme, že $\deg(ab) = \deg(a) + \deg(b)$ pro všechny nenulové polynomy a, b , jsou oba polynomy stupně 1, tedy $x, x + 1$ jistě ireducibilní. Dále si uvědomíme, že polynomy stupně 2 a 3 jsou ireducibilní, právě když nemají faktor stupně 1, což nastává právě tehdy, když nemají kořen. Protože polynom má kořen 0, právě když má nulový absolutní člen a nad $\mathbb{Z}_2$ má kořen 1, právě když obsahuje sudý počet nenulových monomů x^j , hledáme právě polynomy s absolutním členem 1 a lichým počtem nenulových monomů, jimž jsou právě polynomy $x^2 + x + 1, x^3 + x + 1, x^3 + x^2 + 1$. Existuje tedy právě 5 ireducibilních polynomů nad $\mathbb{Z}_2$ stupně nejvýše 3:

$$x, \quad x + 1, \quad x^2 + x + 1, \quad x^3 + x + 1, \quad x^3 + x^2 + 1.$$

Úloha 3.6. Pro následující dvojice polynomů spočítejte NSD(f, g) a určete také Bézoutovy koeficienty.

(a) $f = x^3 + 2, g = x^2 - 2x + 2$ v $\mathbb{R}[x]$,

(b) $f = x^4 + 3x^2 + 2, g = x^3 + x^2 + x + 1$ v $\mathbb{Z}_5[x]$.

Řešení. (a) Postupujeme rozšířeným Eukleidovým algoritmem:

a_i	u_i	v_i
$x^3 + 2$	1	0
$x^2 - 2x + 2$	0	1
$2x - 2$	1	$-x - 2$
1	$\frac{1}{2}(1 - x)$	$\frac{1}{2}(x^2 + x)$
0		

kde jsme v průběhu spočetli, že

$$\begin{aligned} x^3 + 2 : x^2 - 2x + 2 &= x + 2 \quad \text{zb. } 2x - 2, \\ x^2 - 2x + 2 : 2x - 2 &= \frac{1}{2}x - \frac{1}{2} \quad \text{zb. } 1. \end{aligned}$$

(b) zcela obdobně máme

a_i	u_i	v_i
$x^4 + 3x^2 + 2$	1	0
$x^3 + x^2 + x + 1$	0	1
$3x^2 + 3$	1	$4x + 1$
0		

Jelikož je NSD polynomů nad tělesem určen jednoznačně až na přenásobení nenulovou konstantou, můžeme si namísto $3x^2 + 3$ vzít $x^2 + 1$, což dá Bézoutovu rovnost $x^2 + 1 = 2f + (3x + 2)g$.

Úloha 3.7. Máme-li obor R , polynom $f \in R[x]$ a prvek $a \in R$, co je (zcela obecně) zbytkem po dělení f dvočlenem $x - a$?

Řešení. Jelikož zbytek musí mít stupeň menší než dělitel, musí jít o konstantní polynom. Je-li $q \in R[x]$ (neúplný) podíl a $r \in R$ zbytek, tj. $f = (x - a) \cdot q + r$, pak dosazením a za x v této rovnosti dostáváme

$$f(a) = (a - a) \cdot q(a) + r = r,$$

tedy $r = f(a)$.

A teď něco pro zlepšení nálady:

Úloha 3.8. Najděte všechny ireducibilní polynomy nad $\mathbb{Z}_2$ stupně 4.

Řešení. Využijeme zjištění 3.5, kde jsme nahlédli, že nerozložitelný polynom nutně obsahuje absolutní člen 1 a lichý počet nenulových monomů a navíc si všimneme, že nesmí být součinem dvou ireducibilních polynomů stupně 2. Protože $x^2 + x + 1$ je jediný ireducibilní polynom stupně 2, jediný rozložitelný polynom stupně 4 splňující předchozí dvě podmínky je polynom $x^4 + x^2 + 1 = (x^2 + x + 1)^2$. Tedy polynomy $x^4 + x + 1$, $x^4 + x^3 + 1$, $x^4 + x^3 + x^2 + x + 1$ jsou právě všechny ireducibilní polynomy stupně 4 nad $\mathbb{Z}_2$.

Úloha 3.9. Dokažte, že pro každé $t \in \mathbb{Q}$ a $f(x) \in \mathbb{Q}[x]$ platí, že je $f(x)$ ireducibilní v $\mathbb{Q}[x]$, právě když je $f(x + t)$ ireducibilní v $\mathbb{Q}[x]$.

Řešení. Nejprve si všimneme, že pro libovolnou trojici polynomů $a, b, s \in \mathbb{Q}[x]$ platí pro substituci s za neznámou x do polynomů a, b , že $(a \cdot b)(s) = a(s) \cdot b(s)$. Navíc jsou-li polynomy a, s nenulové, pak $\deg(a(s)) = \deg(a) \cdot \deg(s)$.

Je-li tedy polynom f rozložitelný, existují polynomy $a, b \in \mathbb{Q}[x]$ kladného stupně, pro něž $f = a \cdot b$, proto

$$f(x - t) = a(x - t) \cdot b(x - t), \quad \text{kde } \deg(a(x - t)) = \deg(a) > 0, \quad \deg(b(x - t)) = \deg(b) > 0,$$

tedy polynom $f(x - t)$ je rozložitelný. Naopak, je-li $f(x - t)$ rozložitelný, existují $c, d \in \mathbb{Q}[x]$ kladného stupně pro něž $f(x - t) = c \cdot d$, a tudíž

$$f = f((x + t) - t) = c(x + t) \cdot d(x + t) \quad \text{pro } \deg(c(x + t)) = \deg(c) > 0, \quad \deg(d(x + t)) = \deg(d) > 0.$$

Dokázali jsme obměnu požadované ekvivalence.

Úloha 3.10. Najděte polynom $f \in \mathbb{Z}[x]$ co nejmenšího stupně takový, že čísla 1 a i jsou jeho kořeny a $f(3) = f(4)$.

Řešení. Protože $f(i) = 0$, plyne z úvahy řešení 3.4, že $x^2 + 1 = (x + i)(x - i)$ je ireducibilní faktor hledaného polynomu f v $\mathbb{R}[x]$, a protože je vedoucí koeficient $x^2 + 1$ invertibilní v $\mathbb{Z}$, jedná se o faktor f v oboru $\mathbb{Z}[x]$. Podobně $(x - 1)$ dělí polynom f , neboť 1 je jeho kořenem. Proto $g = (x - 1)(x^2 + 1)$ dělí polynom f a zkusíme najít takový celočíselný lineární polynom $ax + b$, aby $f = (ax + b)g$ a platilo poslední podmínka $f(3) = f(4)$:

$$60a + 20b = 20(3a + b) = (3a + b)g(3) = f(3) = (4a + b)g(4) = 51(4a + b) = 204a + 51b.$$

Odtud dostáváme lineární rovnici $144a + 31b = 0$, která má celočíselné řešení například $a = -31$, $b = 144$. Nyní zbývá dopočítat:

$$f = (-31x + 144)(x - 1)(x^2 + 1) = (-31x^2 + 175x - 144)(x^2 + 1) = -31x^4 + 175x^3 - 175x^2 + 175x - 144.$$

Úloha 3.11. Je-li p prvočíslo a $\mathbb{Z}_p^* = \mathbb{Z}_p \setminus \{0\}$, dokažte, že v oboru $\mathbb{Z}_p[x]$ platí

(a) $x - j$ dělí $x^{p-1} - 1$ pro každé $j \in \mathbb{Z}_p^*$,

(b) $x^{p-1} - 1 = \prod_{j \in \mathbb{Z}_p^*} (x - j)$.

Řešení. (a) Nechť $j \in \mathbb{Z}_p^*$. Z malé Fermatovy věty víme, že $j^{p-1} \equiv 1 \pmod{p}$, proto je j kořenem polynomu $x^{p-1} - 1$, což podle tvrzení 3.3 z přednášky znamená, že $(x - j) \mid x^{p-1} - 1$.

(b) Využijeme toho, že jsme si v (a) uvědomili, že všechna $j \in \mathbb{Z}_p^*$ jsou kořeny polynomu $x^{p-1} - 1$ a okamžitě vidíme, že všechna $j \in \mathbb{Z}_p^*$ jsou i kořenem polynomu $\prod_{j \in \mathbb{Z}_p^*} (x - j)$. Oba polynomy jsou stupně $p - 1$ a mají stejný vedoucí koeficient 1, proto je jejich rozdíl polynom stupně menšího než $p - 1$, který má $p - 1$ různých kořenů. Podle věty 3.4 se nutně jedná o nulový polynom, a tudíž $x^{p-1} - 1 = \prod_{j \in \mathbb{Z}_p^*} (x - j)$.

★ **Úloha 3.12.** Necht' jsou p, q dvě různá lichá prvočísla.

(a) Dokažte, že má polynom $x^3 + 3x^2 + 2x$ v okruhu $\mathbb{Z}_{pq}$ právě 9 kořenů.

(b) Rozhodněte, zda existují $a, b \in \mathbb{Z}_{pq}$, aby měl polynom $x^2 + ax + b$ v okruhu $\mathbb{Z}_{pq}$ právě 3 kořeny.

Řešení. (a) Nejprve si všimneme, že $f = x^3 + 3x^2 + 2x = x(x+1)(x+2)$, tedy pro polynom platí, že má v $\mathbb{Z}_p$ i $\mathbb{Z}_q$ právě kořeny $0, -1, -2$. Protože $p, q > 2$ jedná se v obou případech o tři různé kořeny a pomocí kongruencí můžeme pozorování zapsat ve tvaru

$$f(\xi) \equiv 0 \pmod{p} \ \& \ f(\xi) \equiv 0 \pmod{q} \Leftrightarrow \exists a, b \in \{0, -1, -2\} : \begin{cases} \xi \equiv a \pmod{p} \\ \xi \equiv b \pmod{q} \end{cases} .$$

Nyní nám Čínská věta o zbytcích zaručuje pro každou volbu $a, b \in \{0, -1, -2\}$ existenci právě jednoho $\xi \in \mathbb{Z}_{pq}$ splňujícího kongruence vpravo, z nichž každé je právě jedním z kořenů polynomu f v $\mathbb{Z}_{pq}$. Protože dvojic a, b máme $3^2 = 9$, ověřili jsme, že polynom f má právě 9 různých kořenů.

(b) Taková $a, b \in \mathbb{Z}_{pq}$ neexistují. Předchozí úvaha nám říká, že by polynom musel mít například v tělese $\mathbb{Z}_p$ 3 kořeny (a v tom druhém $\mathbb{Z}_q$ pak jeden), což pro kvadratický polynom nad tělesem není možné.

Úloha 3.13. Najděte polynom $f \in \mathbb{Z}_{15}[x]$ stupně 3, který má aspoň 9 různých kořenů v okruhu $\mathbb{Z}_{15}$.

Řešení. Můžeme využít předchozí úlohu, která říká, že požadované vlastnosti má pro $p = 3$, a $q = 5$ polynom $x^3 + 3x^2 + 2x$ nebo můžeme zvolit například polynom $x(x+2)(x+4)$ a obdobnou argumentací ukázat, že má rovněž 9 kořenů.

Úloha 3.14. Buď T těleso, $f \in T[y]$ a $h \in T[x, y]$. Dokažte, že $(x - f) \mid h$ v $T[x, y]$ právě tehdy, když $h(f, y) = 0$.

Řešení. Díky distributivitě násobení víme, že $(T[x])[y] = T[x, y] = (T[y])[x]$. Na h se stačí dívat jako na polynom v proměnné x nad oborem $T[y]$ a použít Tvzení 3.3 ze skript.

★ **Úloha 3.15.** Buď $u \in T$ kořen polynomu $f = \sum_{i=0}^n f_i x^i \in T[x]$, jehož absolutní člen je nenulový. Vyjádřete u^{-1} jako lineární kombinaci mocnin prvku u (s nezáporným exponentem).

Řešení. Protože $f_0 = -\sum_{i=1}^n f_i u^i$, stačí rovnost vydělit prvkem $f_0 u$, kde $u \neq 0$, protože jde o kořen polynomu s nenulovým absolutním členem, čímž dostáváme $u^{-1} = -f_0^{-1} \sum_{i=1}^n f_i u^{i-1}$.

Úloha 3.16. Dokažte, že různé polynomy určují nad nekonečným tělesem různá polynomiální zobrazení.

Řešení. Jsou-li f, g dva různé polynomy, pak $f - g \neq 0$, a proto má $f - g$ nejvýše $\deg(f - g)$ kořenů. Uvažované těleso je nekonečné, proto určitě existuje jeho prvek a , který není kořenem $f - g$, tedy $(f - g)(a) \neq 0$ a $f(a) \neq g(a)$.

Úloha 3.17. Rozhodněte, zda je polynom $x^4 + x^2 + 1$ ireducibilní v oboru $\mathbb{Z}_5[x]$.

Řešení. Snadno ověříme, že polynom v $\mathbb{Z}_5$ nemá kořen, tedy zbývá prověřit možnost, zda jde rozložit na součin dvou kvadratických polynomů. Po chvíli líteho boje zjistíme $x^4 + x^2 + 1 = (1 + x + x^2)(1 + 4x + x^2)$, tedy polynom není ireducibilní.

Úloha 3.18. Najděte všechny ireducibilní polynomy stupně nejvýše 3 v $\mathbb{Z}_3[x]$

Řešení. Postupujeme obdobně jako v 3.5, tedy vezmeme všechny lineární polynomy a dále vybíráme polynomy s nenulovým absolutním členem (tedy ty bez kořenu 0), jejichž kořen není 1 ani $2 = -1$ (snáze se počítají mocniny s dosazením prvku -1). Dostaneme až na přenásobení konstantou ze $\mathbb{Z}_3^*$ právě polynomy:

$$x, x + 1, x + 2, x^2 + 1, x^2 + x + 2, x^2 + 2x + 2, x^3 + 2x + 1, x^3 + 2x + 2, x^3 + x^2 + 2, \\ x^3 + 2x^2 + 1, x^3 + x^2 + x + 2, x^3 + x^2 + 2x + 1, x^3 + 2x^2 + x + 1, x^3 + 2x^2 + 2x + 2.$$

Úloha 3.19. Najděte v $\mathbb{Z}[x]$ ireducibilní polynom, jehož kořenem je číslo $a = e^{\pi i/3}$.

Řešení. Víme, že platí $a^3 = -1$, tedy a je kořenem polynomu $x^3 + 1$, který má ale za kořen i číslo -1 , tedy hledaným polynomem $x^2 - x + 1 = (x^3 + 1)/(x + 1)$.

Úloha 3.20. Porovnejte pomocí inkluze podobory tělesa komplexních čísel a ukažte, které z inkluzí jsou ostré:

- (a) $\mathbb{Z}[\sqrt{6}]$, $\mathbb{Z}[\sqrt{24}]$, $\mathbb{Z}[\sqrt{2}, \sqrt{3}]$,
- (b) $\mathbb{Q}[\sqrt{6}]$, $\mathbb{Q}[\sqrt{24}]$, $\mathbb{Q}[\sqrt{2}, \sqrt{3}]$,
- (c) $\mathbb{Z}[\sqrt{2}, \sqrt{3}]$, $\mathbb{Z}[\sqrt{2} + \sqrt{3}]$, $\mathbb{Q}[\sqrt{2}, \sqrt{3}]$ a $\mathbb{Q}[\sqrt{2} + \sqrt{3}]$,

Řešení. (a) Protože $\sqrt{24} = 2 \cdot \sqrt{6}$ a $\sqrt{6} = \sqrt{2} \cdot \sqrt{3}$ dostáváme inkluze $\mathbb{Z}[\sqrt{24}] \subseteq \mathbb{Z}[\sqrt{6}] \subseteq \mathbb{Z}[\sqrt{2}, \sqrt{3}]$. Naopak, rovnice $\sqrt{6} = a + b \cdot 2\sqrt{6}$ má v racionálním oboru pouze řešení $(0, \frac{1}{2})$, tudíž zjišťujeme, že $\sqrt{6} \notin \mathbb{Z}[\sqrt{24}]$. Protože jsou prvky $1, \sqrt{2}, \sqrt{3}, \sqrt{6}$ lineárně nezávislé (důkaz není těžký – zkuste sami), platí, že $\sqrt{2}, \sqrt{3} \notin \mathbb{Z}[\sqrt{6}]$ a máme ostré inkluze

$$\mathbb{Z}[\sqrt{24}] \subsetneq \mathbb{Z}[\sqrt{6}] \subsetneq \mathbb{Z}[\sqrt{2}, \sqrt{3}]$$

(b) Stejná argumentace jako v (a) nám tentokrát dává $\mathbb{Q}[\sqrt{6}] = \mathbb{Q}[\sqrt{24}] \subseteq \mathbb{Q}[\sqrt{2}, \sqrt{3}]$, protože $\sqrt{6} = \frac{1}{2}\sqrt{24}$. Navíc i nad racionálními čísly platí, že $\sqrt{2}, \sqrt{3} \notin \mathbb{Q}[\sqrt{6}]$, tudíž

$$\mathbb{Q}[\sqrt{24}] = \mathbb{Q}[\sqrt{6}] \subsetneq \mathbb{Q}[\sqrt{2}, \sqrt{3}]$$

(c) Nejprve si všimneme, že pokud $a = \sqrt{2} + \sqrt{3}$, pak

$$\sqrt{2} = \frac{a^2 - 5}{2} \cdot a - 2a, \quad \sqrt{3} = 3a - \frac{a^2 - 5}{2} \cdot a$$

proto $\mathbb{Q}[\sqrt{2}, \sqrt{3}] = \mathbb{Q}[\sqrt{2} + \sqrt{3}]$. Vidíme, že $\mathbb{Z}[\sqrt{2} + \sqrt{3}] \subseteq \mathbb{Z}[\sqrt{2}, \sqrt{3}] \subsetneq \mathbb{Q}[\sqrt{2}, \sqrt{3}] = \mathbb{Q}[\sqrt{2} + \sqrt{3}]$ a zbývá si rozmyslet, že $\sqrt{2} \notin \mathbb{Z}[\sqrt{2} + \sqrt{3}]$. To platí, protože pro $\alpha = \sqrt{2} + \sqrt{3}$ máme $\mathbb{Z}[\alpha] = \{a + b\alpha + c\alpha^2 + d\alpha^3 \mid a, b, c, d \in \mathbb{Z}\}$, zatímco $\sqrt{2} = \frac{1}{2}\alpha^3 - \frac{9}{2}\alpha \notin \mathbb{Z}[\alpha]$. Zjistili jsme, že

$$\mathbb{Z}[\sqrt{2} + \sqrt{3}] \subsetneq \mathbb{Z}[\sqrt{2}, \sqrt{3}] \subsetneq \mathbb{Q}[\sqrt{2}, \sqrt{3}] = \mathbb{Q}[\sqrt{2} + \sqrt{3}].$$